

مقدمه حقوق

دوره ۹ - شماره ۲۸ - تابستان ۱۴۰۵

آثار حقوقی ناشی از گشایش اعتبار اسنادی نسبت به خریدار و ذینفع
همایون مافی، محسن رئیسی، احمدرضا امیری لاریجانی
امکان سنجی عدالت کیفری بین‌المللی برای رسیدگی به اکوساید در چهارچوب تغییرات اقلیمی
سبحان طیبی، ماجده معقولی
تحلیل ماهیت و سازوکار اجرای تصمیمات دیوان بین‌المللی دادگستری با تأکید بر رویه دیوان در مواجهه با خلأ حقوقی
سمیه رحمانیان، پوریا ابراهیم زاده
منع سوءاستفاده از اضطرار در نظام حقوقی ایران
زینب قادری، عبدالمجید یوسفی، ستار فخرایی
مطالعه تطبیقی شرط انفساخ در حقوق ایران و نهاد انحلال قرارداد در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا
حکیمه محمودسلطانی، مهدی شیخ محمودی
ارکان و مبانی جرم‌انگاری تبانی برای ارتکاب جرم در حقوق کیفری ایران و فرانسه
صابر سیاری زهان
چالش‌های اسناد الکترونیکی در حقوق ایران
محمدرضا عبدی، ساسان وزین پور
نقش دوگانه هوش مصنوعی در مقابله با اطلاعات نادرست و جعل عمیق: چالش‌ها و راهکارها
عاطفه لرججوری، سیداحمد پیروندیزی
ماهیت حقوقی شرط بنایی در فقه امامیه و حقوق ایران؛ تبیین مبانی اعتبار و قلمرو آن در قراردادهای مشارکت مدنی
سیدعلیرضا حسینی، محمدرضا رستمی، طاهره جعفری
بررسی فقهی و حقوقی جایگاه و نقش وصیت اشخاص بلاوارث در تعیین تکلیف دارایی بعد از فوت
سیده نازنین موسوی
مبانی، شرایط و آثار قراردادهای تأمین کیفری متهم در نظام کیفری ایران
کامران رحیمی سکه روانی
بررسی فقهی بطلان معاملات در قانون الزام به ثبت رسمی معاملات اموال غیرمنقول
مهدی رجائیان، جعفر قجه بیگلر
بزه دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای سایبری و متاورس: مروری بر شناخت علل تا راهکارهای پیشگیری و مقابله با آن
جواد چراغی
تحلیل نقش‌های حمایتی کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا در زمینه تسهیل و صیانت از تجارت بین‌المللی
اسماعیل چوگانی
کارکرد سیاست جنایی دادستانی در پیشگیری و تعقیب جرائم ناقض حقوق عامه
وحید کیومرثی
مطالعه تطبیقی قاعده استقلال شرط دآوری در حقوق ایران، فرانسه، انگلستان و قانون نمونه آنسیترال؛ نظریه‌ها و رویه‌ها
سعید جوهر
وضعیت معاملات مجنون ادواری در حقوق ایران و انگلستان
امیرمحمد توکلی، ستایش حاج رجبعلی طهرانی، فاطمه اله وردی، امیررضا نقروی
تأثیر قوانین سختگیرانه بر رفتارهای مرتبط با خرید و فروش مواد مخدر
حمیدرضا قناعتیان
نقش صلح آمیز انرژی هسته‌ای در حقوق ایران و نظام بین‌الملل با رویکرد جدید
مجاهد امیری، فاطمه اصغرزاده شیرازی
تأثیر فناوری‌های نوین، هوشمندسازی و تحول دیجیتال در اجرای قانون الزام به ثبت رسمی معاملات اموال غیرمنقول
نگار فولادی، وجیهه محسنی
تحلیل جرم شناختی قاچاق کالا در استان هرمزگان
احمد پدیدار، محمد کمالی
قرارداد هوشمند در نظام حقوقی ایران
مهدی صالحی زاده
چالش‌های حقوقی دولت الکترونیک و مسئولیت مدنی دولت
سعید سردشتی بیرجندی
اصل بی طرفی تحصیل دلیل در فرآیند دادرسی کیفری ایران
محمدحسن ملک محمدی
تحلیل کیفی مبانی و قلمرو مسئولیت کیفری در ارتکاب جرائم ناشی از سندرم پای بی قرار: تعامل اختلال عصبی-حرکتی با
ارکان تقصیر و قابلیت انتساب
زهرا عنالوی اصفهانی
نسبت قاعده و استثناء در حقوق مدنی ایران: با تأکید بر اصل لزوم قراردادهای و موارد خروج از آن
امیررضا علی تبار
نهادسازی اساسی: ثبت‌نام در ارتش و حبس دسته‌جمعی در ایالات متحده آمریکا
برایان سایکز، امی کیتی بابلی، یاسر شاکری

Child and Adolescent Victimization in the Metaverse: a Review of Understanding Causes to Prevention and Countermeasures

بزه دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای سایبری و متاورس: مروری بر شناخت علل تا راهکارهای پیشگیری و مقابله با آن

Javad Cheraghi

Master's student in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Islamic Azad University, Urmia Branch, Urmia, Iran

جواد چراغی

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه، ارومیه، ایران

lawyer.javadcheraghi@gmail.com

Abstract

One of the most important spaces for delinquency and victimization, especially for children and adolescents, is the metaverse. Ultimately, though, the metaverse and the metaverse environment are fun for children and adolescents, and it can be a great way for parents to connect with their children and teach them various skills and knowledge in a low-stress environment. As long as parents are aware of the potential risks and take the necessary steps to keep their children safe, the metaverse can be a great place for children to explore and learn. Along with the many benefits that the metaverse has for children, this technology also brings some risks of victimization for children, such as cyberbullying and a lack of privacy. This study uses a descriptive-analytical method to examine the victimization of children and adolescents in the metaverse, reviewing the causes and prevention and countermeasures. Given the rapid and extensive changes in digital technologies, it is essential that existing laws in the field of cybercrime and victimization are continuously updated to respond to new challenges. These updates should be made especially in the areas of protecting children's privacy, monitoring online content, and combating misuse of cyberspace. In this regard, reviewing and approving laws that combat cyber threats such as identity simulation, online harassment, and access to unauthorized and harmful content for children and adolescents is of particular importance.

Keywords: Children and Adolescents, Delinquency, Victimization, Metaverse, Causes of Victimization.

چکیده

یکی از فضاهای بسیار مهم بزهکاری و بزه دیدگی مخصوصاً درخصوص اطفال و نوجوانان فضای متاورس است. اگرچه در نهایت، متاورس و محیط متاورس برای اطفال و نوجوانان سرگرم‌کننده است و این موضوع می‌تواند راهی عالی برای والدین باشد تا با فرزندان خود ارتباط برقرار کنند و مهارت‌ها و دانش‌های مختلف را در محیطی کم استرس به آن‌ها بیاموزند. تا زمانی که والدین از خطرات احتمالی آگاه باشند و اقدامات لازم را برای ایمن نگه داشتن فرزندان خود انجام دهند، متاورس می‌تواند مکانی عالی برای کاوش و یادگیری کودکان باشد. در کنار مزایای زیادی که متاورس برای کودکان دارد، این فناوری همچنین برخی از خطرات بزه دیده واقع شدن مانند آزار و اذیت سایبری و فقدان حریم خصوصی را برای کودکان به همراه دارد. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی بزه دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای متاورس، مروری بر شناخت علل تا راهکارهای پیشگیری و مقابله با آن پرداخته است. با توجه به تغییرات سریع و گسترده در فناوری‌های دیجیتال، ضروری است که قوانین موجود در حوزه بزهکاری و بزه دیدگی سایبری به‌طور مداوم به‌روزرسانی شوند تا پاسخگوی چالش‌های جدید باشند. این به‌روزرسانی‌ها باید به‌ویژه در حوزه‌های حفاظت از حریم خصوصی کودکان، نظارت بر محتوای آنلاین و مقابله با استفاده نادرست از فضای مجازی صورت گیرد. در این راستا، بررسی و تصویب قوانینی که در برابر تهدیدات سایبری مانند شبیه‌سازی هویت، آزار آنلاین و دسترسی به محتوای غیرمجاز و مضر برای اطفال و نوجوانان مقابله کنند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

واژگان کلیدی: اطفال و نوجوانان، بزهکاری، بزه دیدگی، متاورس، علل بزه دیدگی.

ارجاع:

چراغی، جواد؛ (۱۴۰۵)، بزه دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای سایبری و متاورس: مروری بر شناخت علل تا راهکارهای پیشگیری و مقابله با آن، تمدن حقوقی، شماره ۲۸.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s) , with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) , which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

CC BY-NC-SA

مقدمه

یکی از چالش‌های اصلی فضای مجازی، ترویج فردگرایی و کاهش ارزش‌های جمع‌گرایی است. فضای مجازی با فراهم آوردن محیطی که به تعاملات سطحی، رقابت شخصی و نمایش عملکرد فردی تأکید دارد، می‌تواند بسیاری از ارزش‌های اجتماعی مانند همکاری، همدلی و مسئولیت‌پذیری عمومی را تضعیف کند. احیای ارزش‌های جمع‌گرایی مستلزم ایجاد برنامه‌ها و پروژه‌هایی است که مشارکت گروهی و همکاری اجتماعی را تقویت کند. برای مثال، طراحی پلتفرم‌های دیجیتال که در آن نوجوانان بتوانند در گروه‌های مشترک به خلق محتوا، حل مسائل، یا انجام پروژه‌های فرهنگی بپردازند، باعث تقویت روحیه جمع‌گرایی می‌شود و هویت فرهنگی آنان را با تأکید بر ارزش‌های اجتماعی بازسازی می‌کند. فضای مجازی به دلیل آزادی بیش‌ازحد در انتشار محتوا، می‌تواند بستری برای ترویج مطالب مخرب و ناسازگار با فرهنگ ملی باشد. یکی از این محیط‌های مجازی متاورس است که باید مورد تحلیل و بررسی حقوقی قرار گیرد.

شتابندگی پیشرفت فناوری‌های رایانه‌ای و سترگی گستره آن در روزگار کنونی شگفت‌آور است. نوین‌ترین نمود این پیشرفت، پارادایم متاورس، یعنی آفرینش دنیایی مجازی به موازات جهان واقعی با بهره‌گیری هوشمندانه از تطورات پیشین فناوری وب و آمیختگی آن با فناوری نوپدید

بلاکچین است. دنیای سه بعدی متاورس با ابزارهایی چون چشم افزارهای واقعیت مجازی کاربران را از تنگنای زمان و مکان در دنیای واقعی رهانیده و آن‌ها را وارد فراجهان می‌کند؛ جایی که فرد هویتی مجازی و مجزا از چستی فیزیکی اش را بر می‌سازد. با وجود مزایای بی‌شمار متاورس، بروز چالش‌ها به دلیل تلاقی آن با نظم حاکم بر زندگی کنونی اجتناب‌ناپذیر است. سرشت توقف‌ناپذیر متاورس یافته‌های علمی و نظم مستقر را از جنبه‌های گوناگونی به چالش کشیده است؛ از نظرگاه حقوقی، شناخت موشکافانه چالش‌ها و پیامدهای مربوط می‌تواند جهت سیاست‌گذاری و تنظیم‌گری دولت در این زمینه بر اساس اقتضائات خاص هر جامعه‌ای ضروری باشد (مرادی برلیان، ۱۴۰۱، ۳۶۳).

پژوهش‌های اولیه نشان می‌دهند که کارشناسان در مورد تأثیر متاورس بر زندگی کودکان چندان خوش بین نیستند. کارشناسان با استناد به اثرات منفی رسانه‌های اجتماعی، مانند افسردگی، آسیب رساندن به خود و تعدادی دیگر از مسائل مربوط به سلامت روان، خاطرنشان می‌کنند که متاورس ممکن است حتی بدتر از آن‌ها باشد. با این حال، شایان ذکر است که این مشکل مربوط به خود متاورس نیست. از منظر تأثیر متاورس بر زندگی کودکان، این فناوری جدید می‌تواند فرصت‌های بسیار خوبی برای یادگیری به‌ویژه در فرهنگ دیجیتال امروزی ارائه دهد. بر اساس پژوهش‌های انجام شده توسط دانشگاه کالیفرنیا جنوبی در مورد بازی‌های فکری و تعاملی، بازی‌ها و واقعیت مجازی اگر به درستی مورد استفاده قرار گیرند در واقع برای سلامت روان عالی هستند. نگرانی این است که متاورس ممکن است مشکلاتی را که رسانه‌های اجتماعی ایجاد کرده‌اند، به‌ویژه در مورد سلامت روانی افراد جوان، تشدید کند. به‌عنوان مثال، محیط‌های مجازی باعث ایجاد تنهایی می‌شود و شرکت کنندگان در معرض محتوای خطرناک مرتبط با خودکشی قرار می‌گیرند (حسینی و شاملو، ۱۳۹۹، ۱۲۶).

با توجه به مطالب پیش گفته باید بزه دیدگی اطفال و نوانان در این فضا و راهکارهای پیشگیری از آن با استفاده از رویکردهای نوین جرم‌شناختی مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد که در این پژوهش بدین مهم پرداخته شده است.

۱- مفهوم متاورس و جایگاه آن در زندگی اطفال و نوجوان

اصطلاح متاورس برگرفته از پیشوند «فراتر»^۱ و پسوند کوتاه شده «جهان»^۲ است. این اصطلاح نخستین بار توسط «نیل استیونسن» در رمانش در سال ۱۹۹۲ میلادی با نام «سقوط برف» ابداع شد.^۳ توصیف وی از متاورس دنیای مجازی پایداری بود که کمابیش با هر بخش از وجود انسان تعامل داشت و بر آن تأثیر می گذاشت. متاورس از نظرگاه واژگان شناختی، جهانی فراتر از جهان فیزیکی است. این «جهان فراتر» به دنیایی که توسط رایانه تولید می شود، اشاره دارد و آن را از مفاهیم متافیزیکی یا معنوی مربوط به گستره های فراتر از قلمرو فیزیکی متمایز می کند. افزون بر این، متاورس به محیط دیجیتالی سه بعدی کاملاً فراگیر در برابر مفهوم فضای سایبری مربوط می شود (Dionisio, 2013, 40).

مفهوم متاورس برای بچه ها و کودکان نیز، به معنای فرصت های بی پایان برای معاشرت، یادگیری مهارت های جدید و کشف علائق آنها است. کودکان واقعاً می توانند از متاورس بهره ببرند، چه در حال بازی های آنلاین با دوستان خود باشند و چه در کلاس های مجازی از طریق پلتفرم های آموزشی شرکت کنند. با این حال، برخی از معایب بالقوه این فناوری جدید مانند آزار و اذیت سایبری و قرار گرفتن در معرض محتوای نامناسب نیز وجود دارد. در نهایت، این موضوع بر عهده والدین و مربیان خواهد بود که به کودکان کمک کنند تا به روشی ایمن و سازنده از متاورس استفاده کنند و تأثیر متاورس بر زندگی کودکان خود را به صورت مثبت و کارآمد درآورند.

یکی از اولین موارد تأثیر متاورس بر زندگی کودکان این است که با کمک چنین فناوری پیشرفته ای، فراگیران می توانند مفاهیم انتزاعی را به راحتی و به شیوه ای جذاب تر درک کنند. همچنین، تجربه ای تقریباً واقعی و عملی را ارائه می کند که می تواند برای کودکان بسیار مفید باشد و به آنها کمک کند تا دنیای اطراف خود و نحوه کار را بهتر درک کنند. علاوه بر این، می تواند مهارت های اجتماعی را در کودکان بهبود بخشد و این مورد نیز یکی از موارد تأثیر متاورس بر

1- Meta

2- Verse

3- See for details: Stephenson, N. Snow Crash, London: Penguin Press, 1992, p.23

زندگی کودکان است. رسانه‌های اجتماعی اغلب به دلیل افزایش تنهایی و افسردگی در بین کودکان مقصر شناخته می‌شوند. از سوی دیگر، متاورس این پتانسیل را دارد که محیطی امن و کنترل شده برای کودکان فراهم کند تا با همسالان خود ارتباط برقرار کنند و دوستان جدیدی پیدا کنند. علاوه بر این، پتانسیل تشویق خلاقیت و توسعه هوش اجتماعی در کودکان را دارد.

در نهایت، متاورس و محیط متاورس سرگرم‌کننده است. این موضوع می‌تواند راهی عالی برای والدین باشد تا با فرزندان خود ارتباط برقرار کنند و مهارت‌ها و دانش‌های مختلف را در محیطی کم‌استرس به آن‌ها بیاموزند. تا زمانی که والدین از خطرات احتمالی آگاه باشند و اقدامات لازم را برای ایمن نگه داشتن فرزندان خود انجام دهند، متاورس می‌تواند مکانی عالی برای کاوش و یادگیری کودکان باشد. اما اگر احساس خطر^۴ از سوی والدین و حتی قانون‌گذار صورت نپذیرد همین محیط باعث بزه دیدگی اطفال و نوجوانان می‌گردد.

۲- مفهوم طفل در قوانین و اسناد

۲-۱- مفهوم طفل در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

در این قانون، معیار تشخیص طفل سن بلوغ شرعی است. در ماده‌های ۱۴۶ و ۱۴۷ تصریح شده که افراد نابالغ مسئولیت کیفری ندارند. سن بلوغ در این قانون، برای دختران نه سال تمام قمری و برای پسران پانزده سال تمام قمری تعیین شده است. از دید قانون‌گذار، هر فرد که به این سن نرسیده باشد، طفل محسوب می‌شود، زیرا ملاک اصلی در این قانون، بلوغ شرعی است؛ بنابراین، واژه طفل به تمامی افرادی که به سن بلوغ نرسیده‌اند، اطلاق می‌شود (فرهادی آلاشتی، ۱۴۰۲، ۱۷۷).

۴- خطر در مفهوم عام عبارت از وضعیتی است که در آن احتمال انحراف از نتایج مطلوب که مورد انتظار یا مورد امید است وجود دارد. بر مبنای این تعریف عبارت در معرض خطر بودن در جرم‌شناسی، برای تشریح وضعیت اطفال و نوجوانانی به کار گرفته می‌شود که به دلیل اختلال‌ها و چالش‌های موجود در روند رشد خود توانشان برای تبدیل شدن به بزرگسالانی مسئول و سازنده تقلیل یافته و رفتارشان بیانگر وضعیتی است که گرایش آن‌ها را به ارتکاب جرم محتمل می‌سازد

۲-۲- مفهوم طفل در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲

این قانون نیز طفل را کسی تعریف می‌کند که به حد بلوغ شرعی نرسیده باشد؛ این موضوع در تبصره اول ماده ۳۰۴ بیان شده است. اما برخلاف قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، قانون‌گذار در این جا به ذکر صریح سن خاص برای دختران^۵ و پسران^۶ نپرداخته و تنها به عبارت حد بلوغ شرعی بسنده کرده است. باین‌حال، کودکان دختر کمتر از نه سال قمری و پسران زیر پانزده سال قمری، از نظر آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در قلمرو تعریف طفل قرار می‌گیرند.

در نتیجه، مفهوم طفل در قوانین داخلی ایران گاه با ملاک سنی مشخص و گاه بر اساس بلوغ شرعی تعیین شده است و این تفاوت‌ها در تفسیر قوانین و مقررات قابل مشاهده است.

۲-۳- مفهوم طفل در اسناد و حقوق بین‌الملل

در بسیاری از کشورها، برای تعریف و تعیین کودک، از معیار سن استفاده شده است. برای مثال، در حقوق انگلستان، سن به تنهایی به‌عنوان ملاک تعریف کودک در نظر گرفته شده و هیچ معیار دیگری نظیر وضعیت روحی یا جسمی مدنظر قرار نگرفته است. قانون‌گذار انگلستان در قانون اطفال و اشخاص جوان مصوب ۱۹۳۳ میلادی که در سال ۱۹۶۳ میلادی اصلاح شد، افراد زیر ده سال را اطفال دانسته و این دسته را فاقد مسئولیت کیفری معرفی کرده است. باین‌حال، حتی درباره این گروه، ممکن است در دادگاه‌های رسیدگی به امور کیفری، بررسی‌هایی در مورد نحوه مراقبت از آن‌ها صورت گیرد. لازم به ذکر است که پیش از این، حداقل سن مسئولیت کیفری در کامن‌لا، هفت سال تعیین شده بود. در حال حاضر، افراد زیر ده سال در حقوق انگلستان کودک^۷ محسوب می‌شوند، درحالی‌که گروه سنی ده سال تا هجده سال به‌عنوان نوجوان شناخته شده و مسئولیت کیفری مشابه افراد بالغ بر عهده دارند و در صورت اثبات جرم، محکوم می‌شوند. همچنین، در برخی کشورهای

۵- نه سال قمری

۶- پانزده سال قمری

۷- طفل

دیگر مانند اسکاتلند، قبرس، ایسلند شمالی و لیختنشتاین، سن مسئولیت کیفری هفت سال در نظر گرفته شده است.

در حوزه حقوق کیفری بین‌المللی، تعریف مشخص کودک یا تعیین محدوده سنی دوران کودکی، پایه‌ای برای اتخاذ سیاست‌های کیفری خاص نسبت به اطفال است. از زمان تصویب اعلامیه جهانی حقوق کودک در سال ۱۹۵۹ میلادی تاکنون، اسناد بسیاری در زمینه حمایت از حقوق کودکان تدوین شده‌اند. باین‌حال، در اعلامیه حقوق کودک مصوب ۱۹۵۹ میلادی، تعریف مشخصی برای کودک ارائه نشده و صرفاً کودکان، بدون تعیین معیار سنی خاصی، تحت حمایت این اعلامیه قرار گرفته‌اند. این سند بیشتر به توصیه کشورهای عضو برای حمایت از کودکان پرداخته است (شامبیاتی، ۱۳۹۳، ۱۴۸).

در میثاق حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶ میلادی نیز، نه مفهوم کودک و نه دوره کودکی مشخص شده است. تنها در بند پنجم ماده ۶، منع صریح اجرای حکم اعدام برای افراد زیر هجده سال به‌عنوان عملکرد حمایتی مطرح شده است. به نظر می‌رسد دلیل عدم تعریف صریح کودک در این اسناد، اختلاف نظر کشورها در تعیین حدود دوره کودکی باشد. برخلاف این اسناد، قواعد بیجینگ^۸ ۱۹۸۵ میلادی به جای واژه طفل، اصطلاح نوجوان را به کار برده است، اما همچنان تعریف مشخصی از سن ارائه نشده است. به گفته این قواعد، محدوده سنی نوجوانی به وضعیت نظام حقوقی هر کشور وابسته است و عواملی مانند شرایط اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی می‌توانند در تعیین این محدوده مؤثر باشند. این سند معمولاً دوران نوجوانی را شامل گروه سنی هفت سال تا هجده سال یا بالاتر می‌داند. همچنین در ماده ۴-۱ این قواعد تأکید شده که حداقل سن مسئولیت کیفری نباید بسیار پایین باشد و باید شرایط بلوغ عاطفی، ذهنی و عقلی مدنظر قرار گیرد. در ماده ۲-۳ این قواعد نیز بیان شده که اصول ذکر شده نه تنها شامل نوجوانان می‌شود، بلکه ممکن است افراد جوان بالغ را نیز تحت

۸- مقررات حداقل استاندارد سازمان ملل متحد برای عدالت کیفری نوجوانان

پوشش قرار دهد.

به مرور، اسناد بین‌المللی تلاش کرده‌اند تا محدوده سنی مشخصی برای حمایت از کودک تعیین کنند و سن هجده سال به‌عنوان مرز دوران کودکی در بسیاری از این اسناد ذکر شده است. پیمان حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ میلادی نیز که یک سند الزام‌آور بین‌المللی است، در ماده اول خود کودک را فرد انسانی زیر هجده سال تعریف کرده است؛ مگر آن که قوانین داخلی کشورها سن پایین‌تری را برای بلوغ مشخص کرده باشند. اگرچه پیمان حقوق کودک اختیار تعیین سن کودکی را به کشورها واگذار کرده، در موارد خاص مانند حقوق کیفری، ماده ۳۷ این پیمان سیاست مشترک هجده سالگی را برای ممنوعیت مجازات اعدام و حبس ابد بدون امکان بخشودگی حفظ کرده است. همچنین، در قواعد سازمان ملل متحد برای نوجوانان محروم از آزادی، بند «الف» ماده ۱۱ نیز نوجوان را فردی کمتر از هجده سال تعریف کرده است، اما همانند اسناد پیشین، تشخیص دقیق قلمرو کودکی به قوانین داخلی کشورها واگذار شده است (لطفی، ۱۴۰۱، ۴۷).

بنابراین، اختلاف‌نظر در تعیین محدوده کودک یا نوجوان در اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی کشورها، تأثیر زیادی بر میزان حمایت‌ها و سیاست‌های کیفری و اجتماعی درخصوص اطفال بزهکار داشته است.

۳- بزهکاری و بزه دیدگی اطفال و نوجوانان در متاورس

در این گفتار به موقعیت‌های بزهکاری و بزه دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای متاورس پرداخته شده است.

۳-۱- به خطر افتادن حریم خصوصی اطفال و نوجوان

حریم خصوصی محدوده معقولی است که فرد انتظار دارد از دسترس دیگری مصون بماند. این دیگری می‌تواند هم دولت باشد و هم سایر اشخاص حقیقی و حقوقی، لذا حریم خصوصی در فضای مجازی نیز تعریفی مشابه دارد. اما این فضا باعث شده تهدیدها و فرصت‌های جدیدی در حریم خصوصی افراد ایجاد شده و حریم

خصوصی در فضای مجازی با پرسش‌ها، ابهامات و چالش‌هایی مواجهه شود.

ابتدا باید به ریشه شکل‌گیری مفهوم حریم خصوصی و فضای مجازی بپردازیم، حریم خصوصی از زمانی اهمیت پیدا می‌کند که فرد اهمیت دارد و بدون فرد، حریم او هم وجود نخواهد داشت. از این رو است که حریم خصوصی یک مفهوم مدرن است. حال با توجه به این نکته که همین فرد، تأثیرگذارترین عنصر در فضای مجازی است و فرد است که به اینترنت به مثابه کاربر آن هویت می‌بخشد، بررسی مفهوم و گستره حریم خصوصی در فضای مجازی اهمیتی دوچندان پیدا می‌کند (فتحی و شاهمرادی، ۱۳۹۶، ۲۲۹). در عصر فناوری اطلاعات و با توسعه فضای مجازی، حریم خصوصی بیش از هر زمان دیگری در خطر است و در این میان شبکه‌های اجتماعی از وضعیت ممتازی در باب أخذ، جمع‌آوری و استفاده از اطلاعات اشخاص در فضای مجازی برخوردارند. این شبکه‌ها با رصد کردن رفتار افراد در شبکه و افزودن این اطلاعات به بانک داده‌های خود، مجموعه‌ای از اطلاعات را جمع‌آوری کرده و از طریق داده‌کاوی، پروفایل‌های شخصی برای اعضاء می‌سازند که حاوی اطلاعات بسیار زیادی از زندگی خصوصی افراد است و به این ترتیب به حریم خصوصی تعداد بیشتری از مردم جهان وارد می‌شوند. حساسیت نسبت به نقض حریم خصوصی در فضای دیجیتال در سطح بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی ایجاد شده، ولی هنوز مقررات کافی برای حفاظت مناسب از حریم خصوصی وجود ندارد (حبیبی، ۱۳۹۵، ۳۹۶).

در واقع، حریم خصوصی یک حق طبیعی و مسلم فرد است که توجه به آن، به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین مصادیق حقوق بشر، از توجه به شأن و منزلت انسانی و ارزش‌های مبتنی بر آزادی‌ها نشئت گرفته است. وجود رویه‌های مختلف ناقض حریم خصوصی در جامعه گواه آشکاری است بر این امر که حمایت‌های قانونی و قضایی مناسبی از حریم خصوصی افراد در جامعه اعمال نمی‌شود. پس از بررسی قوانین مرتبط مشخص شد که حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص مصون از هرگونه تعرض است و این مصونیت به صراحت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و قوانین کیفری داخلی، منابع فقهی، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، کنوانسیون اروپائی حمایت از

حقوق بشر و آزادی‌های اساسی، اعلامیه اسلامی حقوق بشر و سایر اسناد ملی و بین‌المللی به صراحت بیان گردیده است (اکبری و فلاحیان، ۱۴۰۰، ۳۶۱).

حفظ حریم خصوصی ممکن است موضوع دیگری در تأثیر متاورس بر زندگی کودکان باشد. هنگامی که اطفال و نوجوانان نگران هستند، آگاهی از چنین خطراتی مهم‌تر است. از آن جایی که کودکان از متاورس استفاده می‌کنند، ممکن است ناخواسته اطلاعات شخصی مانند آدرس خانه یا سایر جزئیات شخصی خود را به اشتراک بگذارند. پیامدهای این نوع جرائم می‌تواند شامل مجازات‌های قانونی، طرد اجتماعی یا ایجاد تنش‌های جدی در روابط اجتماعی فرد باشد. برای جلوگیری، باید نوجوانان از حقوق حریم خصوصی خود و دیگران آگاه شوند و به آن‌ها مسئولیت‌پذیری و اهمیت احترام به حقوق دیگران آموزش داده شود (Cross, 2015, 207).

۳-۲- آزار سایبری اطفال و نوجوان

قلدری اینترنتی نوعی از قلدری است که با گسترش تکنولوژی اینترنت و موبایل در قالب چت‌های آنلاین، پیام‌های متنی، ایمیل، چت‌های تصویری و شبکه‌های اجتماعی با هدف صدمه زدن، آزار و اذیت و شرمسار کردن دیگران رواج پیدا کرده است. امروزه قلدری در مدرسه یا محیط‌های فیزیکی به وبسایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی منتقل شده است.

یکی از جرائم نوظهور در فضای مجازی، «اغفال جنسی سایبری» می‌باشد. این اصطلاح به مجموعه اعمالی اطلاق می‌شود که افراد بزرگسال برای برقراری ارتباط با کودکان در فضای مجازی انجام می‌دهند و در این میان انگیزه اصلی مرتکب، برقراری رابطه جنسی و آزار جنسی کودکان است. کودکان و نوجوانان به واسطه سن کم و شرایط خاص روحی و روانی بیش از سایر افراد جامعه در معرض انحرافات و آسیب‌های فضای مجازی قرار دارند و بر این اساس حمایت از آنان نیز مستلزم اتخاذ یک سیاست جنایی جامع و افتراقی می‌باشد. این رفتار در بند نهم ماده ۱۰ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ جرم‌انگاری شده است (عارفی و قادری، ۱۴۰۳، ۳۸). آزار و اذیت

سایبری یک نگرانی جدی و یکی از موارد منفی تأثیر متاورس بر زندگی کودکان است، زیرا کودکان ممکن است توسط کاربران ناشناس مورد آزار و اذیت قرار گیرند. علاوه بر این، خطر قرار گرفتن کودکان در معرض محتوای نامناسب مانند خشونت، محتوای جنسی و سخنان تنفرآمیز نیز وجود دارد.

۳-۳- یادگیری ضدهنجارهای اجتماعی در فضای مجازی

جرم‌شناسی فرهنگی به عنوان یکی از شاخه‌های نوظهور در مطالعات جرم‌شناسی، بر رابطه میان جرم و عناصر فرهنگی مانند ارزش‌ها، باورها، هنجارها و رفتارهای اجتماعی تمرکز دارد. در عصر فناوری ارتباطات و توسعه فضای مجازی، این رشته نقش پررنگ‌تری پیدا کرده است؛ چرا که فضای مجازی محیطی منحصر به فرد برای شکل‌دهی و انتقال فرهنگ‌های جدید، از جمله ضدهنجارهای اجتماعی، فراهم کرده است. فضای مجازی مرزهای فیزیکی را از میان برداشته و بستری جهانی برای تعامل، یادگیری و به اشتراک‌گذاری اطلاعات ایجاد کرده است. همین ویژگی‌ها موجب شده که این فضا به یکی از مهم‌ترین محل‌های توسعه رفتارهایی تبدیل شود که می‌توانند هنجارهای اجتماعی موجود را به چالش بکشند یا حتی ضدهنجارهای جدیدی ایجاد کنند. جرم‌شناسی فرهنگی با بررسی تعامل میان فرهنگ و رفتارهای مجرمانه، بر نقش فضاهای مجازی در شکل‌گیری و اشاعه هنجارشکنی‌ها تمرکز دارد.

در محیط دیجیتال، افراد در معرض فرهنگ‌های متنوع و گاه متضادی قرار می‌گیرند که ممکن است با ارزش‌های جامعه میزبان آن‌ها در تضاد باشد. به ویژه، شبکه‌های اجتماعی و انجمن‌های آنلاین به عنوان بستری برای شکل‌گیری خرده فرهنگ‌های معارض عمل می‌کنند که هنجارهای غالب را به چالش می‌کشند. برای مثال، گروه‌هایی که اقدام به تحریف تاریخ یا توهین به نمادهای مذهبی می‌کنند، از فضای مجازی برای جذب نوجوانان در جست‌وجوی هویت استفاده می‌کنند. این فرایند نه تنها از طریق انتقال مستقیم اطلاعات، بلکه با استفاده از نمادها، تصاویر و روایت‌های جذاب صورت می‌گیرد که به تقویت حس تعلق به گروه‌های ضدهنجار می‌انجامد. یادگیری ضدهنجارها در فضای

مجازی تنها به محتوای متنی محدود نمی‌شود، بلکه شامل تعاملات زنده، بازی‌های آنلاین و حتی مدهای دیجیتال نیز می‌شود. برای نمونه، در بازی‌های نقش آفرینی چندنفره، بازیکنان ممکن است با تقلید از شخصیت‌های مجازی هنجارشکن، رفتارهایی مانند سرقت یا تخریب اموال را عادی‌سازی کنند (ویلیامز و مک شین، ۱۴۰۰، ۱۰۰).

جرم‌شناسی فرهنگی نشان می‌دهد که این محیط‌ها مخصوصاً متاورس با ایجاد واقعیت‌های موازی، مرز بین رفتار قابل قبول و غیرقابل قبول را مخدوش می‌کنند. ازسوی دیگر، الگوریتم‌های شبکه‌های اجتماعی که محتوای جنجالی را برای افزایش تعامل کاربران تقویت می‌کنند، به‌طور غیرمستقیم به اشاعه این یادگیری‌ها دامن می‌زنند.

۳-۴- کاهش تاب‌آوری روانی در نسل دیجیتال

یکی از مهم‌ترین چالش‌های فضای مجازی برای نسل دیجیتال، کاهش تاب‌آوری روانی آنان است. مراجعه مداوم به شبکه‌های اجتماعی، فشارهایی مانند دریافت تأیید اجتماعی از طریق لایک کامنت و دسترسی به محتواهای آسیب‌زا^۹، تاب‌آوری نوجوانان را در برابر تنش‌های روانی و اجتماعی کاهش می‌دهد. این کاهش تاب‌آوری، خود را به‌صورت افزایش اضطراب، افسردگی و تمایل به انزوای اجتماعی نشان می‌دهد. نوجوانانی که در معرض طعن و تمسخر یا مقایسه‌های دائمی قرار دارند، بیشتر به رفتارهای ناسالم و حتی بزهکاری سایبری گرایش پیدا می‌کنند. برای تقویت تاب‌آوری روانی نسل دیجیتال، آموزش مهارت‌های زندگی، محدود کردن زمان استفاده از فضای مجازی و تشویق به فعالیت‌های آفلاین نظیر ورزش یا هنر ضروری است.

البته لازم به ذکر است که بزه دیدگی در این حوزه باعث تبدیل طفل و نوجوان به بزهکار نیز می‌شود. راهکارهای اجرایی در پیشگیری از بزهکاری سایبری اطفال و نوجوانان باید بر پایه تعامل میان نهادهای اجرایی و ایجاد فرهنگ سایبری ایمن شکل گیرد. از منظر جرم‌شناسی فرهنگی، فضای سایبری

۹- مثل اخبار منفی و اطلاعات مخرب

به دلیل ماهیت پویا و فره فرهنگی خود نیازمند سیاست گذاری های اجرایی متناسب با حساسیت های فرهنگی و اجتماعی است. یکی از اقدامات مهم در این زمینه، اجرای برنامه های آموزشی گسترده برای خانواده ها، مدارس و نوجوانان است تا سطح آگاهی عمومی درباره خطرات فضای مجازی و شیوه های مقابله با آن افزایش یابد. این آموزش ها باید به صورت جذاب و متناسب با ویژگی های روان شناختی و اجتماعی نوجوانان طراحی شوند؛ به عنوان مثال، برگزاری کارگاه های عملی در مدارس، تولید محتواهای دیجیتال آموزشی، یا استفاده از بازی های آنلاین آگاهی بخش می تواند در این مسیر مؤثر باشد. به علاوه، استفاده از فناوری های پیشرفته مانند نرم افزارهای کنترل والدین یا پلتفرم های نظارتی تخصصی می تواند به شناسایی رفتارهای پرخطر نوجوانان و انجام مداخلات به موقع کمک کند. همچنین، نهادهای اجرایی باید زیرساخت های لازم برای اجرای سیاست های پیشگیرانه مانند تخصیص بودجه کافی، تربیت نیروهای متخصص در زمینه سایبری و ایجاد کانون های مشاوره برای نوجوانان و خانواده های آنان را فراهم کنند (جزایری و همکاران، ۱۳۹۸، ۲۲۲).

اجرای نظارت مؤثر بر فعالیت های آنلاین و تعاملات نوجوانان در فضای سایبری، راهکاری کلیدی در جلوگیری از بزه کاری سایبری است. از منظر جرم شناسی فرهنگی، بسیاری از رفتارهای مجرمانه نوجوانان در محیط هایی شکل می گیرد که نظارت ضعیف یا غیراصولی وجود دارد، بنابراین نهادهای اجرایی باید برای نظارت قوی و دقیق بر فعالیت نوجوانان در فضای مجازی برنامه ریزی کنند. یکی از راه حل ها در این زمینه، همکاری مؤثر میان نهادهای دولتی، پلیس سایبری، سازمان های فرهنگی و پلتفرم های آنلاین است تا رفتارهای مشکوک به سرعت شناسایی و اقدامات پیشگیرانه در سطح اجرایی انجام شود. پلیس سایبری باید با استفاده از ابزارهای نظارتی پیشرفته، جرائم سایبری نوجوانان را به موقع پیش بینی و مانع ارتکاب آن شود. همچنین، الزام پلتفرم های آنلاین به رعایت پروتکل های ایمنی مانند ارائه سیستم های هشداردهنده، فیلترهای محتوا و محدودیت های سنی می تواند از دسترسی نوجوانان به منابع خطرناک جلوگیری کند. علاوه بر این، نهادهای اجرایی باید از فعالیت های تعاملی و اصلاحی مانند مشارکت نوجوانان در کمپین های فرهنگی فضای امن سایبری یا

ارائه پاداش برای رفتارهای اخلاقی در فضای آنلاین حمایت کنند. هماهنگی میان این اقدامات اجرایی و توجه به عناصر فرهنگی فضای سایبری می‌تواند تأثیر قابل توجهی در کاهش بزهکاری سایبری در میان نوجوانان داشته باشد.

نتیجه

فضای مجازی به‌عنوان محیطی جدید و فراتر از مرزهای فیزیکی، چالش‌های نوینی در حوزه جرم‌شناسی به وجود آورده است. این فضا، به دلیل عدم وجود محدودیت‌های جغرافیایی و همچنین ناشناس بودن کاربران، زمینه ارتکاب انواع جرائم را فراهم کرده است. ویژگی‌هایی مانند سرعت ارتباطات، حجم بالای تبادل اطلاعات و امکان دسترسی آسان به داده‌ها، جرائم فضای مجازی را پیچیده‌تر و شناسایی مجرمان را دشوارتر کرده‌اند. جرم‌شناسان در فضای سایبری به بررسی عوامل فرهنگی، اجتماعی و روان‌شناختی پرداخته‌اند تا شیوه‌های ارتکاب جرم و انگیزه‌های مجرمان را تحلیل کنند. از آن جا که این فضا، ورای قوانین و قواعد مرسوم جوامع شکل گرفته است، روش‌های سنتی جرم‌شناسی به‌تنهایی در مقابله با این جرائم کافی نبوده و نیازمند رویکردهای نوین و چندرشته‌ای است که فناوری‌محور باشند و ابعاد انسانی و اجتماعی را نیز در نظر گیرند.

یکی از فضاهای بسیار مهم بزهکاری و بزه دیدگی مخصوصاً درخصوص اطفال و نوجوانان فضای متاورس است. در نهایت، متاورس و محیط متاورس سرگرم‌کننده است. این موضوع می‌تواند راهی عالی برای والدین باشد تا با فرزندان خود ارتباط برقرار کنند و مهارت‌ها و دانش‌های مختلف را در محیطی کم استرس به آن‌ها بیاموزند. تا زمانی که والدین از خطرات احتمالی آگاه باشند و اقدامات لازم را برای ایمن نگه داشتن فرزندان خود انجام دهند، متاورس می‌تواند مکانی عالی برای کاوش و یادگیری کودکان باشد. در کنار مزایای زیادی که متاورس برای کودکان دارد، این فناوری همچنین برخی از خطرات بالقوه مانند آزار و اذیت سایبری و فقدان حریم خصوصی را برای کودکان به همراه دارد. آزار و اذیت سایبری یک نگرانی جدی و یکی از موارد منفی تأثیر متاورس بر زندگی

کودکان است، زیرا کودکان ممکن است توسط کاربران ناشناس مورد آزار و اذیت قرار گیرند. علاوه بر این، خطر قرار گرفتن کودکان در معرض محتوای نامناسب مانند خشونت، محتوای جنسی و سخنان تنفرآمیز نیز وجود دارد.

برخی از کارشناسان همچنین نگران هستند که متاورس می‌تواند برای کودکان اعتیادآور باشد. اعتیادآور بودن متاورس، به صورت یک تأثیرگذاری منفی و یکی از موارد تأثیر متاورس بر زندگی کودکان است. با توجه به ماهیت بسیار فراگیر و جذاب آن، مدیریت زمان و محدود کردن استفاده از متاورس برای کودکان ممکن است دشوار باشد. حفظ حریم خصوصی ممکن است موضوع دیگری در تأثیر متاورس بر زندگی کودکان باشد. هنگامی که بچه‌ها نگران هستند، آگاهی از چنین خطراتی مهم‌تر است. از آن جایی که کودکان از متاورس استفاده می‌کنند، ممکن است ناخواسته اطلاعات شخصی مانند آدرس خانه یا سایر جزئیات شخصی خود را به اشتراک بگذارند.

یکی از مهم‌ترین چالش‌ها در بزهکاری سایبری اطفال و نوجوانان، فقدان نظارت کافی از سوی والدین و عدم آگاهی از خطرات فضای مجازی است. به همین دلیل، ضروری است که قوانینی در راستای تقویت نظارت والدین بر فعالیت‌های آنلاین فرزندان تصویب شود. در این راستا، قانونی مشابه به «قانون حفاظت از حریم خصوصی اطفال آنلاین» در ایالات متحده امریکا می‌تواند در ایران نیز تصویب و اجرا شود. طبق ماده ۴۲۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، هرگونه تجاوز به حریم خصوصی افراد و سوءاستفاده از اطلاعات شخصی آنان، از جمله در فضای مجازی، جرم محسوب می‌شود، اما در بسیاری از مواقع این قوانین به‌طور مؤثر اجرا نمی‌شوند. برای تقویت نظارت والدین، پیشنهاد می‌شود که ابزارهای دیجیتال و نرم‌افزارهایی برای کنترل فعالیت‌های آنلاین کودکان و نوجوانان فراهم شود که در چهارچوب قانونی و با نظارت دستگاه‌های ذیصلاح قابل استفاده باشند.

آموزش یکی از مهم‌ترین ابزارهای پیشگیری از بزهکاری و بزه دیدگی متاورس است؛ بنابراین، لازم است که برنامه‌های آموزشی جامع در مدارس، رسانه‌ها و در جامعه برای کودکان، نوجوانان و خانواده‌ها برگزار شود. این برنامه‌ها باید شامل آموزش‌های حقوقی درخصوص خطرات فضای

متاورس، چگونگی استفاده امن از اینترنت و آگاهی از پیامدهای قانون‌مدار رفتارهای غیرقانونی آنلاین باشد. آموزش‌هایی نظیر آشنایی با خطرات شبکه‌های اجتماعی، ترویج رفتارهای سالم آنلاین و جلوگیری از دسترسی به محتوای آسیب‌زا باید در برنامه‌های درسی مدارس گنجانده شود. این برنامه‌ها باید به گونه‌ای طراحی شوند که نه تنها آگاهی‌بخش باشند بلکه درک عمیقی از مسئولیت‌های قانونی و اخلاقی در فضای سایبر به نوجوانان منتقل کنند. این رویکرد مطابق با ماده ۴ قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ است که بر لزوم آموزش و پیشگیری از تخلفات سایبری تأکید دارد.

با توجه به تغییرات سریع و گسترده در فناوری‌های دیجیتال، ضروری است که قوانین موجود در حوزه بزهکاری^{۱۰} و بزه دیدگی سایبری به‌طور مداوم به‌روزرسانی شوند تا پاسخگوی چالش‌های جدید باشند. این به‌روزرسانی‌ها باید به‌ویژه در حوزه‌های حفاظت از حریم خصوصی کودکان، نظارت بر محتوای آنلاین و مقابله با استفاده نادرست از فضای مجازی صورت گیرد. در این راستا، بررسی و تصویب قوانینی که در برابر تهدیدات سایبری مانند شبیه‌سازی هویت، آزار آنلاین و دسترسی به محتوای غیرمجاز و مضر برای اطفال و نوجوانان مقابله کنند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این زمینه، تغییراتی در ماده ۶۳ قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ می‌تواند ضرورت داشته باشد.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

۱۰- البته شاید این بزهکاری در بستر هوش مصنوعی نیز گسترده‌تر شود. برای مطالعه بیشتر در این خصوص ر.ک به: کینگ، توماس سی؛ آگاروال، نیکیتا؛ تادئو، ماریاروساریا، ۱۴۰۲، جرائم هوش مصنوعی یک تحلیل بین رشته‌ای؛ تهدیدات و راه‌حل‌های قابل پیش‌بینی، ترجمه زهرا وهبی، فصلنامه تمدن حقوقی، شماره ۱۸

منابع

فارسی

- اکبری، علی و فلاحیان، مهدی، ۱۴۰۰، حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران و اسلام، **فصلنامه تمدن حقوقی**، شماره ۹.
- حبیبی، همایون، ۱۳۹۵، حق بر حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی، **فصلنامه تحقیقات حقوقی**، شماره ۷۵.
- حسینی، انسیه و شاملو، باقر، ۱۳۹۹، حق بر سلامت روان کودکان و نوجوانان بزهکار در پرتو عدالت کیفری افتراقی، **فصلنامه تحقیقات حقوقی**، شماره ۹۲.
- جزایری، سیدعباس؛ نعمت الهی، میثم؛ امیریان فارسانی، امین، ۱۳۹۸، پیشگیری از جرائم سایبری و محدودیت‌های حاکم بر آن، **فصلنامه قانون یار**، شماره ۱۲.
- شامبیاتی، هوشنگ، ۱۳۹۳، **بزهکاری اطفال و نوجوانان**، چاپ چهارم، تهران، انتشارات مجد.
- عارفی، مرتضی و قادری، علیرضا، ۱۴۰۴، اغفال جنسی سایبری از علت‌شناسی تا پیشگیری، **فصلنامه پژوهش حقوق کیفری**، شماره ۴۹.
- فتحی، یونس و شاهمرادی، خیراله، ۱۳۹۶، گستره و قلمرو حریم خصوصی در فضای مجازی، **مجله حقوقی دادگستری**، شماره ۹۹.
- فرهادی آلاشتی، زهرا، ۱۴۰۲، **جرم‌شناسی فرهنگی اینترنتی**، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان.
- لطفی، اسما، ۱۴۰۱، پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان در حقوق ایران، **فصلنامه پژوهش و مطالعات علوم اسلامی**، شماره ۳۹.
- مرادی برلیان، مهدی، ۱۴۰۱، درآمدی بر پیامدها و چالش‌های حقوقی متاورس، **فصلنامه تحقیقات حقوقی**، ویژه نامه حقوق و فناوری.
- ویلیامز، فرانک پی. و مک شین، ماری لین دی، ۱۴۰۰، **نظریه‌های جرم‌شناسی**، ترجمه حمیدرضا ملک محمدی، چاپ چهارم، تهران، انتشارات میزان.
- کینگ، توماس سی؛ آگاروال، نیکیتا؛ تادئو، ماریاروساریا، ۱۴۰۲، جرائم هوش مصنوعی یک تحلیل بین رشته ای؛ تهدیدات و راه‌حل‌های قابل پیش‌بینی، ترجمه زهرا وهبی، **فصلنامه تمدن حقوقی**، شماره ۱۸.

لاتین

- Cross, D., Lester, L., & Barnes, A., 2015, A longitudinal study of the social and emotional predictors and consequences of cyber and traditional bullying victimization, *International Journal of Public Health*, 60 (2).
- Dionisio, J. D. N., William G. Burns III and Richard Gilbert, 2013, 3D Virtual Worlds and the Metaverse: Current Status and Future Possibilities, *ACM Computing Surveys* 45, 3.
- Stephenson, N., 1992, *Snow Crash*, London: Penguin Press.

Legal Effects Arising from the Opening of Letters of Credit on the Buyer and the Beneficiary

Homayoun Mafi, Mohsen Raeisi, Ahmadreza Amiri Larijani

Examining the Potential for International Criminal Justice to Address Ecocide in the Context of Climate Change

Sobhan Tayebi, Majede Magholi

Analyzing the Nature and Mechanism of Enforcing Decisions of the International Court of Justice with an Emphasis on the Court's Practice in Facing Legal Lacunae

Somayah Rahmanian, Pouria Ebrahimzadeh

Prohibiting the Abuse of Emergency in the Iranian Legal System

Zeinab Ghaderi, Abdolmajid Yousefi, Sattar Fakhræi

Comparative Study of the Automatic Termination Clause in Iranian Law and the Contract Avoidance Mechanism under the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods

Hakime Mahmood Soltani, Mahdi Sheikh Mahmoodi

A Comparative Study of the Elements and Principles of Criminalizing Collusion to Commit a Crime in Iranian and French Criminal Law

Saber Sayyari Zohan

Challenges of Electronic Documents in Iranian Law

Mohammadreza Abdi, Sasan Vazin Puor

The Dual Role of Artificial Intelligence in Countering Misinformation and Deep Forgery: Challenges and Solutions

Atefeh Lorkijori, Seyed Ahmad Peyrovnaziri

Legal Nature of the Foundational Condition in Imamiyya Jurisprudence and Iranian Law; Explaining the Bases of Its Validity and Its Scope in Civil Partnership Contracts

Seyyed Alireza Hosseini, Mohammadreza Rostami, Tahere Jafari

A Jurisprudential Legal Study of the Status and Role of Wills of Intestate Persons in Determining the Disposition of Property After Death

Sayede Nazanin Mousavi

Foundations, Conditions and Effects of Criminal Sentences in the Iranian Criminal System

Kamran Rahimi Sekkeh Ravani

A Jurisprudential Study of the Invalidity of Transactions in the Law Requiring Official Registration of Immovable Property Transactions

Mahdi Rajaean, Jafar Ghajeh Beigloo

Child and Adolescent Victimization in the Metaverse: a Review of Understanding Causes to Prevention and Countermeasures

Javad Cheraghi

Analysis of the Supporting Roles of the Convention on the International Sale of Goods in Facilitating and Protecting International Trade

Esmail Chogani

The Function of the Prosecutors Criminal Policy in the Prevention and Prosecution of Crimes Violating Public Rights

Vahid Kioumars

Comparative Study of the Rule of Independence of Arbitration Clause in Iranian, French, English Law and the UNCITRAL

Model Law; Theories and Practices

Saeed Johar

the Legal Status of Transactions of Periodically Insane Persons in the Law of Iran and England

Amirmohammad Tavakoli, Setayesh Haj Rajabali Tehrani, Fatemeh Allahverdi, Amirreza Noghavi

The Impact of Strict Laws on Drug-related Behaviors

Hamidreza Ghanaatian

The Peaceful Role of Nuclear Energy in Iranian law and the International System with a New Approach

Mojahed Amiri, Fatemeh Asgharzadeh Shirazi

The Impact of New Technologies, Smartification, and Digital Transformation on the Implementation of the Mandatory Registration Law

Negar Fouladi, Vajihe Mohseni

Criminological Analysis of Smuggling of Goods in Hormozgan Province

Ahmad Padidar, Mohammad Kamali

Smart Contract in the Iranian Legal System

Mahdi Salehi Zadeh

Legal Challenges of E-Government and Government Civil Liability

Saeed Sardashti Birjandi

the Principle of Impartiality of the Reason for Education in the Iranian Criminal Procedure

Mohammadhasan Malek Mohammadi

Qualitative Analysis of the Foundations and Scope of Criminal Liability in the Commission of Crimes Caused by Restless Legs Syndrome: the Interaction of Neuromotor Disorder with the Elements of Fault and Attributability

Zahra Enalouy Esfahani

The Relationship Between Rule and Exception in Iranian Civil Law with Emphasis on the Principle of the Binding Force of Contracts and Its Exceptions

Amirreza Alitabar

Institutional Castling: Military Enlistment and Mass Incarceration in the United States

Bryan L. Sykes, Amy Kate Bailey, Yasser Shakeri